

Tomeš (2009): Evropská unie: výsledky, úspěchy a problémy aneb Quo vadis, evropská integrace? Geografické rozhledy, 18, 3, 2–5.

Eurocentra <https://praha.eurocentra.cz/9264/informace-o-eurocentrech/> pravidelně pořádají bezplatné odborné a informační akce pro veřejnost zaměřené na evropská témata a aspekty členství v EU. Zdarma nabízejí přednášky pro žáky o Evropské unii a české evropské politice i osobní konzultace a informační materiály.

Zdroj: vlastní návrh autorky

4.3 Mezinárodní integrace

D. Hána

Mezinárodní integrace je tématem přímo uvedeným v RVP pro gymnázia. Od žáků se očekává, že budou schopni rozlišit a porovnat státy světa a jejich mezinárodní integrační uskupení a organizace podle kritérií vzájemné podobnosti a odlišnosti. V mnoha zdrojích je možné nalézt výborně zpracované přehledy nejvýznamnějších mezinárodních organizací a jejich členských států (např. Chromý, Šifta 2018), proto se mapový list Mezinárodní integrace pokouší na tuto problematiku podívat z jiného pohledu a ilustrovat téma mezinárodní integrace na zapojení konkrétního státu (Česko).

Téma mezinárodní integrace je možné rozdělit na tři okruhy: 1) zvyšující se intenzita mezinárodní integrace globalizací světa, 2) typy mezinárodních organizací a 3) mezinárodní integrace konkrétního státu.

Pozornost zaměříme nejprve na používanou terminologii. Tabulka 10 obsahově přibližuje tři základní pojmy.

Tabulka 10 – Základní pojmy tématu mezinárodní integrace

Mezinárodní integrace	Širší pojem zahrnující: 1) rostoucí význam mezinárodní politiky, výrobních sítí, obchodu, komunikace a dopravy globalizací světa a 2) růst významu mezinárodních norem, organizací a úmluv.
Globalizace	Propojování světa. Globalizace není novým fenoménem, naopak provází lidstvo prakticky od jeho počátků. Mluvíme ale o několika obdobích její intenzifikace. Poslední zintenzivnění globalizace zapříčiněné zjednodušením a zlevněním komunikace a dopravy začalo v 60. letech 20. století a pokračuje dodnes.
Mezinárodní organizace	Dlouhodobě existující instituce, které jsou založeny na formální smlouvě, mají určitou byrokratickou strukturu a jsou zaměřeny na určitou specifickou oblast mezinárodních vztahů

Zdroj: Harvey 1990; Karlas 2007; Stearns 2016; upraveno autorem

Pro lepší pochopení pojmu mezinárodní organizace, se kterým se dále u tohoto tématu pracuje, je vhodné ve větším detailu rozlišit několik typů mezinárodních organizací podle dvou hledisek: prostorového a statutárního (tabulka 11).

V případě prostorového hlediska můžeme jednoduše rozlišit organizace, které integrují většinu států světa a organizace, které jsou územně jasně ohraničeny. Mezi druhý typ organizací patří také Evropská unie, proto se nabízí diskutovat v tomto bodě s žáky, které státy vidí jako budoucí členy Evropské unie, kde by se měla zastavit evropská integrace a z jakých důvodů. Jako podklad může sloužit široká škála různých článků (např. Tomeš 2009).

Tabulka 11 – Typy a příklady mezinárodních organizací

Prostorové hledisko	univerzální organizace	zahrnují většinu států světa	Organizace spojených národů (OSN), Mezinárodní měnový fond (MMF)
	regionální organizace	prostorově omezený přístup	Evropská unie (EU), Severoatlantická aliance (NATO), Visegrádská skupina (V4)
Statutární hledisko	obecné organizace	nemají konkrétní oblast zájmu	Organizace spojených národů (OSN), Visegrádská skupina (V4)
	speciální organizace	hospodářské organizace	Evropské sdružení volného obchodu (ESVO), Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)
		vojenské organizace	Severoatlantická aliance (NATO)
		politické organizace	Rada Evropy (RE), Evropská unie (EU)
		správní organizace	Světová zdravotnická organizace (WHO)

Zdroj: Fedorko, Baňouch 2000, upraveno autorem

Statutární hledisko popisuje odlišné zaměření jednotlivých organizací. V tomto ohledu je vhodné zmínit, že právě statut organizace řeší pravomoci jednotlivých členských států. V případě hospodářských, vojenských a politických organizací se členské státy vzdávají části své suverenity v přesně vymezených otázkách ve prospěch úrovně nadnárodní. Správní organizace hrají servisní roli při zdolávání různých problémů (například role Světové zdravotnické organizace (WHO) při řešení světové pandemie SARS-COV-2), proto v nich stát participuje bez ztráty své suverenity. Podobně také obecné organizace tvoří rámec pro diplomatická jednání a prosazování zájmů celé skupiny států, proto se státy nevzdávají své suverenity. Také v tomto případě je vhodné s žáky diskutovat otázku státní suverenity, výhody a nevýhody jejího přesunu na nadnárodní úroveň.

Státy zapojené do mezinárodních organizací mají vůči nim určité závazky, mohou však také využívat výhod, které z členství plynou, například ve své zahraniční politice. Velké státy prostřednictvím mezinárodní integrace uplatňují svou moc ve světě (Karlás 2007),

pro malé státy je pak aktivní působení v mezinárodních organizacích takřka jedinou možností k prosazování svých zájmů a zajištění bezpečnosti, prosperity a stability, jak také uvádí Koncepce zahraniční politiky Ministerstva zahraničních věcí (2015).

Tuto koncepci doporučujeme pro rozsáhlejší práci s žáky, kteří v ní mohou hledat, jaké jsou výchozí myšlenky české zahraniční politiky a její hlavní cíle, případně informace o mezinárodních organizacích, které jsou pro Česko důležité, a z jakých hledisek. Zajímavou stránkou práce s dokumentem může být diskuze nad tím, co v dané koncepci chybí, co by žáci doplnili (ať už v cílech zahraniční politiky nebo i ve zmíněných organizacích a proč).

Stručně můžeme uvést, že významné mezinárodní organizace, které hrají v české zahraniční politice důležitou roli, jsou v Koncepci zahraniční politiky popsány následujícími body:

- ▶ univerzální rámec pro multilaterální působení Česka je členství v OSN
- ▶ základní rámec pro uskutečňování české zahraniční politiky je členství v EU
- ▶ hlavní nástroj pro zajištění bezpečnosti a obrany Česka je členství v NATO

Z toho by mělo žákům vyplynout, jaké jsou pro Česko nejdůležitější organizace a které státy jsou nejdůležitějšími českými partnery. Na základě zmíněných bodů je vhodné poukázat i na fakt, že zapojení konkrétního státu do mezinárodní integrace má několik aspektů, které je vhodné odlišovat (tabulka 12). Nejčastěji je spojována s diplomatickou zahraniční politikou, nesmíme však zapomínat ani na několik dalších neméně významných aspektů zahrnujících například ekonomickou integraci a ekonomickou diplomacii, tvorbu dobrého jména státu například prostřednictvím rozvojové spolupráce a humanitární pomoci nebo zajištění stability a vazeb na určitý stát skrze vojenskou pomoc.

K následné diskuzi o tom, které státy a mezinárodní organizace mají pro Česko důležitou roli v jednotlivých aspektech zapojení do mezinárodní integrace, je vhodné využít jak Koncepci zahraniční politiky, tak mapový list s odborným textem.

Stručně můžeme uvést, že dlouhodobě jsou pro zapojení Česka do mezinárodní integrace zásadní vztahy se Slovenskem a dalšími státy Visegrádské skupiny (V4) a s Německem. Nejsilnější diplomatické vazby má Česko na státy, které jsou členy některé z nejdůležitějších organizací pro českou zahraniční politiku (EU, NATO, V4), proto se Česko nejvíce integruje se státy z oblasti střední, západní a jižní Evropy, v širším pohledu z Evropy a Severní Ameriky. V jižní části světa je Česko diplomaticky aktivní pouze v omezené míře, avšak diplomatické aktivity (prostřednictvím velvyslanectví) zde zachovává. Důležité je však zmínit, že každý člen EU může pro své diplomatické aktivity využívat také diplomatických zastoupení jiných členských států EU.

Tabulka 12 – Aspekty zahraniční politiky

Diplomatická zahraniční politika	diplomatická jednání a zastoupení, aktivity v mezinárodních organizacích
Ekonomická integrace	mezinárodní obchod a tzv. ekonomická diplomacie, tedy diplomatické prosazování ekonomických zájmů a propagace národních ekonomických subjektů
Zahraníční rozvojová spolupráce a humanitární pomoc	přispívá ke stabilizaci a rozvoji partnerských zemí a jejich směřování k udržitelnému ekonomickému a sociálnímu rozvoji a prosperitě
Zahraníční vojenské mise	udržení bezpečnosti a stability

Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí 2015; upraveno autorem

S žáky je možné diskutovat, proč se Česko ve své zahraniční politice orientuje na Německo a Slovensko a na organizace EU, NATO a V4 a jaké výhody a nevýhody to Česku přináší. Zajímavou otázkou by pro žáky také mohlo být, proč ponechává Česko svá diplomatická zastoupení na jižní polokouli, přestože zde není ve své zahraniční politice ani dalších aspektech mezinárodní integrace příliš aktivní a může v nezbytném případě využít diplomatických zastoupení jiných států EU.

V ohledu české ekonomické integrace hrají podle hodnot českého zahraničního obchodu hlavní roli země EU, především pak Německo, Polsko a Slovensko. Na vyspělé trhy (např. Německo, Spojené království, Rakousko) přitom Česko především exportuje (vzhledem k nižším nákladům na českou pracovní sílu, a tedy i levnějším konečným výrobkům), z trhů méně vyspělých ze stejných důvodů naopak výrobky importuje (především Čína). Pro cíle tzv. ekonomické diplomacie (potenciální rozšiřování českého exportu) bylo vytipováno několik prioritních zemí, které nejsou součástí aktuální skupiny zemí s největšími ekonomickými vazbami na Česko. Jde především o země s velkým pracovním i obchodním trhem, výjimečně také o země menší, se kterými má Česko historicky nadstandardní vztahy (Vietnam, Srbsko) nebo se podílí na jejich obnově po vojenské misi (Irák).

Diskuzi s žáky je možné zacílit na otázku, jaký je důvod prostorové orientace diplomatické zahraniční politiky i ekonomické integrace shodně na Evropu a Severní Ameriku. Zajímavým námětem pro diskuzi je také otázka, na které země by se měla zaměřit tzv. ekonomická diplomacie, proč a jaké důsledky lze očekávat.

Méně rozsáhlá je česká zahraniční rozvojová spolupráce a humanitární pomoc, která se koncentruje do nejproblematictějších oblastí světa, konkrétně do zemí světové periferie zahrnující většinu Afriky, Blízký východ, jižní a jihovýchodní Asii a rozhraní Severní a Jižní Ameriky. Rozvojová spolupráce je přitom stabilnější a orientuje se na investice do programů s dlouhodobým efektem (případně na navázání dlouhodobého partnerství), humanitární pomoc bývá nárazová a do určité míry náhodná v závislosti na výskytu nějaké přírodní nebo společenské katastrofy. Cíle rozvojové spolupráce a humanitární pomoci však můžeme v menší míře najít také v periférii Evropy u zemí, na které má Česko dlouhodobé vazby. Světová (a do značné míry i evropská) periferie je také nejproblematictější oblastí světové politiky, do které se koncentrují ohniska napětí a ozbrojené konflikty. Z tohoto důvodu se do stejné oblasti koncentrují také zahraniční mise Armády České republiky.

S žáky doporučujeme diskutovat, proč se liší prostorové zaměření diplomatické zahraniční politiky a evropské integrace na jedné straně a zahraniční rozvojové spolupráce, humanitární politiky a zahraničních vojenských misí na straně druhé a co to vypovídá o světovém systému (jádro-periferie). Vhodnou otázkou je také, jaká pozitiva a negativa může přinášet orientace zahraniční rozvojové spolupráce, humanitární pomoci a zahraničních vojenských misí na státy světové periferie.

Navázat je také možné širší diskuzí o tom, jakými způsoby a čím by se mělo Česko propagovat v zahraničí, čím se pokusí spojit do jediné úvahy všechny představené aspekty zapojení Česka do mezinárodní integrace. Inspirací může být také exkurz 18 o tzv. place branding a využívání oficiálního krátkého názvu Czechia pro šíření dobrého jména země. Žákům je možné k tomuto tématu představit publikaci (Čižmárová 2016), internetové stránky (Občanské sdružení Česko/Czechia 2011; Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky 2020) či YouTube videa (Dream Prague 2020; Česká geografická společnost 2021; Zachraň zeměpis 2021a, b), kde najdou více informací.

Exkurz 18 – Proč používat název Czechia?

Specifickou součástí zahraniční politiky je také otázka (place) branding, tedy budování značky nebo dobrého jména státu, které slouží k posilování povědomí, politické pozice, obchodního postavení státu, k přilákání turistů, investorů nebo i pracovních sil. V případě Česka tomu pomáhají Česká centra, agentury CzechTourism, CzechInvest a CzechTrade nebo spolupráce s kraji. Nezanedbatelnou roli však hraje také samotná „značka“, která by měla být krátká a dobře zapamatovatelná, k čemu přispívá oficiální přijetí anglického geografického jména Czechia, které je vedle politického názvu Czech Republic zapsané v seznamu OSN stejně jako u takřka všech ostatních států světa.

Pro používání politického (formálního) a geografického (krátkého) názvu platí jednoduchá pravidla, která všichni bezděčně používáme pro většinu zemí světa. Politický název Česká republika by se měl užívat ve jménech státních institucí (např. Parlament České republiky) a ve formálních státních a mezinárodních diplomatických dokumentech (i tam by se ale podle mezinárodních doporučení mělo používat střídavě, nejlépe jen v názvu). Ani jeho užívání v běžném kontextu nemusí být nesprávné, ale často bývá (nelze ho použít pro vývoj před rokem 1993, kdy Česká republika vznikla). V běžném kontextu je však přehnaně formální (podobně se pro Německo běžně nepoužívá Spolková republika Německo). Slovo „republika“ poukazuje pouze na státní zřízení, tedy že máme v čele státu prezidenta voleného z lidu, většinou tedy nejde o zásadní informaci, kterou by bylo nutné zdůrazňovat. Oficiální geografický název Česko, který zahrnuje Čechy, Moravu i Slezsko a nelze ho zaměňovat s prostorově omezenými Čechami, je možné užívat pro běžný popis států (např. Česko sousedí se Slovenskem, Polskem, Německem a Rakouskem) a je vhodný i pro popis dlouhodobého vývoje před rokem 1993 (např. vývoj samosprávy v Česku od roku 1848).

Zdroj: Občanské sdružení Česko/Czechia 2011; Čižmárová 2016; Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky 2020; Česká geografická společnost 2021, upraveno autorem

Závěrem představujeme krátké shrnutí hlavních myšlenek tématu. Pro Česko je nejvýznamnějším regionem zapojení do mezinárodní integrace Evropa a Severní Amerika. Státy těchto regionů světového jádra jsou členy EU a NATO, tedy organizací, které hrají z hlediska české zahraniční politiky nejvýznamnější roli. Svá diplomatická zastoupení má však Česko v menší míře po celém světě a své ekonomické aktivity se pokouší rozšířit také do dalších zemí s velkým obchodním potenciálem. Oproti tomu zahraniční rozvojo-

vou spolupráci, humanitární pomoc a prostorově (nikoli smyslem!) podobné zahraniční vojenské mise Česko zaměřuje především na státy v nejproblémovějších částech světa i Evropy, ve světové i evropské periferii (více v kapitole 4.6). Tyto aspekty zapojení Česka do mezinárodní integrace tak jsou už ze své podstaty orientovány jinak než diplomatická zahraniční politika a ekonomická integrace. Obě skupiny aspektů tak vytvářejí komplementární souhrn aktivit Česka po celém světě, vycházejí z různých mezinárodních vazeb a aktivit různých mezinárodních organizací a pomáhají různými způsoby s posilováním české pozice a budováním dobrého jména našeho státu v zahraničí.

4.4 Ohniska napětí a konflikty

L. Jelen

Téma ozbrojených konfliktů patří tradičně mezi nejoblíbenější v rámci diskuzí mezi žáky středních škol. Je to dáno jejich častou prezentací v rámci médií i v populární kultuře, takže lze s jistým sarkasmem hovořit o „romantizaci“ válek. Realita ozbrojených konfliktů je samozřejmě jiná, což si žáci uvědomují, otázkou však je, zda jim výuka ve školách je schopna rozšířit, či lépe systematizovat pohled na tento společenský fenomén. Z hlediska školských kurikul spadá téma ozbrojených konfliktů spíše do oblasti společenských věd, konkrétně politologie, a zcela určitě též dějepisu. Nicméně ani jeden z těchto předmětů nemá ucelenější základy pro komplexnější pojetí ozbrojených konfliktů. S jistou dávkou sebevědomí můžeme navrhnout, že tímto disponuje politická geografie. Kámen úrazu však spočívá v jejím zanedbání v rámci výuky geografie, a to již od počátku, tedy vzdělávání učitelů a tvorbě učebnic a dalších učebních materiálů. Tato metoda by měla alespoň drobně napomoci učitelům v přípravě na výuku o ozbrojených konfliktech v hodinách geografie, ať již pro teoretickou výuku, či diskuze o aktuálním dění.

V první řadě je vhodné si ujasnit, v kterých částech světa se odehrávají nějaké politické problémy, které můžeme nazvat ohniska napětí a konfliktů. Zdrojem k takové rešerši by měla být média, nicméně problém české mediální scény je přílišná koncentrace na domácí, v lepším případě evropská témata, a zanedbávání událostí ve světových regionech. Stačí si jen letmo zavzpomínat, kdy jsme naposledy četli nějakou zprávu o dění v Africe či v Jižní Americe. To že si nemůžeme vzpomenout, neznamená, že se tam nic neděje. V první řadě je tedy zapotřebí rozšířit seznam zdrojů, které světové události pokrývala. Mezi osvědčená média s všeobecným zaměřením rozhodně patří britská veřejnoprávní BBC (<https://www.bbc.com/>) a co se týče specializace na ozbrojené konflikty lze doporučit web nevládní organizace International Crisis Group (<https://www.crisisgroup.org/>). Organizace Freedom house (<https://freedomhouse.org/>) a Fund for Peace (<https://fundforpeace.org/>) se sice více zaměřují na kvalitu vládnutí a politických režimů jednotlivých států světa, ale právě tyto dvě veličiny často stojí za zhroutilými státy a konflikty z nich vyplývajícími. A možná překvapivě lze doporučit informace z Wikipedie, avšak pouze anglickojazyčné verze. Články o konfliktech jsou zde vyvážené a dobře zdrojované (příklad hesla o konfliktu v Jemenu.

Další, pokročilejší možností je zaměřit se přímo na specializované kvantitativní datasey, které již několik desetiletí shromažďují údaje o konfliktech. Mezi nejznámější instituce a jejich užitečné databáze je možné zmínit The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), Heidelberg Institute for International Conflict Research (HIIC), nebo Uppsala Conflict Data Program (UCDP) (adresy v seznamu zdrojů). Jejich výstupy jsou